

Ako sintaksu shvatimo u njenom izvornom značenju jezične organizacije, onda možemo reći da krik razbija sintaksu, jezičnu sintaksu.

Međutim, krik istovremeno stvara i vlastitu organizaciju, vlastitu sintaksu. U tome i jest njegov smisao. Smisao čovjeka u govoru!

Sažetak

Branko Vuletić, Filozofski fakultet, Zagreb

UDK 886.2.07:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 14. travnja 1982.

Krleža's expressionist syntax can be defined as syntax of scream. A Krleža's example of poetic-scream and its language equivalents are dealt with in this paper.

UZ 100. OBLJETNICU PRVOG HRVATSKOG TEHNIČKOG RJEČNIKA

Zvonimir Vrkljan

U predvorju Narodne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu otvorena je 9. veljače o.g. izložba pod nazivom: *Od prvog tehničkog rječnika do tehničke enciklopedije*. U njoj je prikazan razvoj tehničke stručne terminologije u Hrvatskoj, a priredio ju je Savez inženjera i tehničara Hrvatske i Nacionalna i sveučilišna biblioteka prigodom 100. obljetnice tiska „Rječnika njemačko-hrvatskog tehnološkog nazivlja”.

1875. godine, kad je Zagreb imao oko 25 tisuća stanovnika, pokrenuta je akcija da se osnuje društvo inženjera i arhitekata, te je konačno na sjednici 2. ožujka 1878. na temelju odobrenih pravila konstituiran „Klub inženjera i arhitekta”. Imao je tada 83 člana, od kojih 35 iz Zagreba. Novoosnovani Klub stavio je u svoj program kao prvi zadatak izradbu hrvatske tehničke terminologije, kojoj je postavio temelje dr. Bogoslav Šulek i god. 1874/75. objavio u Zagrebu u suradnji s Jagićem, Torbarom i Erjavcem hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja.

Premda je u to vrijeme prošlo već 17 godina od pada Bachova apsolutizma, kada je Hrvatska u pogledu pravnog poretka uklopljena u austrijske zemlje, podijeljena u 5 okružja na čelu s ces. i kr. namjesništvom, te provedena potpuna germanizacija života,

RJEČNIK

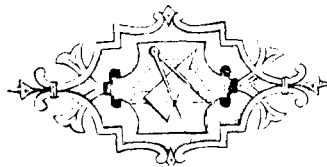
NJEMAČKO-HRVATSKOGA TEHNOLOGIČKOGA NAZIVLJA

ZA UPORABU

INŽINIRA, ARHITEKTA, MEHANIKA, ZEMLJOMJERA, RUDNIČKIH MJERNIKA,
GRADITELJA, GRADJ. OBRTNIKA I T. D.

TRUDOM I TROŠKOM KLUBA INŽINIRA I ARHITEKTA

U ZAGREBU.

U ZAGREBU

KNJIGOTISKARSKI I LITOGRAFIJSKI ZAVOD C. ALBRECHTA.

1881.

a njemački jezik uveden kao službeni jezik u urede i kao nastavni jezik u škole, vladao je njemački jezik još dalje u javnom životu, a naročito u građevnoj struci, i to iz jednostavnog razloga što su stručnjaci velikim dijelom bili stranci, a domaći, odgojeni na stranim školama, nisu poznavali domaće tehničke nazive. Domaćih stručnih škola u to vrijeme još nije bilo. Cijela tehnička dokumentacija izrađivala se je tada na njemačkom jeziku, a na gradilištu su se upotrebljavali pretežno strani tehnički izrazi, pa je stoga i razumljiva težnja Kluba, da što prije prikupi, razradi i uvede u život svoj jezik.

Već na drugoj sjednici Kluba 6. travnja 1878. izabran je odbor od 9 članova sa zadaćom da sabere i izradi hrvatsku tehničku terminologiju. Odbor je marljivo radio, šastajao se po tri puta tjedno, tako da je koncem god. 1880. rad završen, početkom 1881. pristupilo se tiskanju rječnika i konačno na sjednici 5. prosinca 1881. ing. Altman izvješćuje da će rječnik u nakladi od 500 primjeraka biti tečajem ovog mjeseca dotiskan, uvezan i raspaćan pretplatnicima. Ujedno priopćuje da se je skupilo toliko pretplatnika da već sama pretplata pokriva sve troškove izdavanja rječnika i da time otpada svota od 600 forinti koju je Klub predvidio u proračunu u ime tiska i papira.

Rječnik, koji je izdan „za uporabu inženira, arhitekta, mehanika, zemljomjera, rudničkih mjernika, graditelja, građevnih obrtnika itd.“, imade 413 stranica i sadrži oko 25 tisuća riječi i izraza pretežno iz građevne struke, jer su ostale tehničke struke bile tek u zametku i manje su bile zastupane u tada još zaostaloj Hrvatskoj. Pri radu tražili su se u prvom redu domaći izrazi, a izrazi koji su nedostajali uzimali su se iz srodnih slavenskih jezika, naročito češkoga.

Pošto je rječnik objelodanjen, predložio je ing. Bukl na sjednici Kluba 6. veljače 1882. da se pristupi izradi i izdavanju „Građevnog pristojbenika za sve zanate zasjecajuće u građevnu struku“. Odbor s Altmanom i Buklom na čelu prihvatio se je posla i već iste godine izdaje Klub ovaj pristojbenik. U kratkom predgovoru obrazlaže se svrha te knjige: „da i u tehničkoj službi hrvatski jezik čvrsto korjenje zahvati, hrvatska se tehnička terminologija pako ovim putem na zanatnike i na radnike same prenese i presađi“.

Ta je knjiga prvo naše stručno djelo na polju građevinarstva, imade 249 stranica i sadrži uvodni dio, u kojem su opće napomene, upute i tabele, zatim slijede opisi, analize i cijene svih radova, koji su se u ono doba vršili u zgradarstvu. Na kraju je priložen i kraći hrvatsko-njemački rječnik kao „tumač manje poznatih rieči i izraza“.

God. 1884. Klub je promijenio naziv u Društvo inženira i arhitekta u Zagrebu i tijekom godina iznesen je više puta na sjednicama zahtjev da se pristupi novom izdanju rječnika, koji je odmah nakon izlaska bio razgrabljen. God. 1892. Društvo donosi zaključak da se pristupi novoj nakladi rječnika, ali da se nadopuni nazivima strojarke i elektrotehničke struke i ujedno da se osim njemačko-hrvatskog izdade i hrvatsko-njemački rječnik. Ponudeno je uredništvo rječnika ing. Buklu, a kad je on nažalost otklonio, raspisan je u novinama natječaj, ali bez rezultata. Naknadno se prijavio ing. Chvala, ali je cijela akcija stala i na terminologiji se nije radilo dalje.

Kad je god. 1882. osnovana Kr. zemaljska obrtna škola u Zagrebu i uz nju god. 1897. Građevna stručna škola, koja se je dijelila na dva odjela: na Graditeljsku školu i na Školu za građevno-obrtne poslovođe, nastavnici su se služili stručnom terminologijom iz rječnika god. 1881., ali su je upotpunjavali novim i boljim izrazima. God. 1902. izdaje arh. Janko Holjac, nastavnik na Graditeljskoj školi, opširna skripta pisana na 600 stranica

PREDGOVOR.

Rječnik znanstvenoga nazivlja našega velezaslužnoga akademika dr. Bogoslava Šuleka radostno bi primljen od svih, koji se u nas iole znanošću bave, nu najbolje dodje u prilog tehnikom; jer dočim u svakoj znanstvenoj struci njeko nazivlje bar za nuždu obstojaše. bijahu tehničke struke, koje se u nas nimalo gojile nisu, bez ikakova nazivlja. Velika je dakle zasluga Dr. Šuleka, što je uz malu pripomoć nekujih strukovnjaka, gotovo samo vlastitom marljivošću i trudom, položio temelj hrvatskoj tehničkoj terminologiji. Klub inžinira i arhitekta u Zagrebu stavio si je pako već kod svoga ustrojenja godine 1877. zadaću, da po dr. Šuleku započetu terminologiju nastavi, poveća i po mogućnosti popuni, te u obće rječnik tehnologičkoga nazivlja sastavi, koji bi tehničkim činovnikom, civilnim inžinierom i arhitektom, te svim tehničkim obrtnikom u njihovom radu skroz upotrebljivim bio, te je taj rad posebnomu odboru povjerio, koji odbor plod svoga rada ovime javnosti predaje.

Nazočni rječnik nije dakle drugo, van nadopunjak Šulekova rječnika, te je nazivlje pomoćnih znanostih (matematike, fizike, kemije, mineralogije itd.) strogo po njemu uzeto, dočim je nazivlje tehničkih struka po mogućnosti popunjeno, povećano a djelomice prama potrebi i zahtjevom strukovnim i promienjeno, podlogom kod izradjivanja pako služio mu je Karmarschov poznati njemačko-francesko-englezki rječnik tehnologičkoga nazivlja.

Znamo, da ovo djelo nije savršeno i bezpogriješno, što je, uzev na um poteškoće, koje su tomu prvencu svoje vrsti na putu stajale, lako razumljivo, nu klub inžinira i arhitekta u Zagrebu ni nadalje tehničku terminologiju s vida pustiti neće, te će biti svim prijateljem zahvalan za prijateljske opazke i priloge k gradivu, koje bi se kod eventualne nove naklade tehnologičkoga rječnika upotriebiti mogle.

Lagen *f. pl.*, **ruhende**, eines Bogens (Bauw.), vidi Anfangsschichten.

Lageplan *m.*, **Bauebene** *f.* (Befest.), razina.

Lager *n.*, **Lagerseite** *f.*, **Bruchlager** *n.* eines Steins (Bauw.), ležaj.

Falsches L—, krivi ležaj.

Oberes L—, **Oberl—**, **Haupt** *n.* eines Steines, gornji ležaj.

Unteres L—, **L—**, **L—fläche** *f.*, dohjni ležaj.

Lager *n. pl.* der Spindel einer Drehbank (Drechsrl.), blazinice vretena u takala.

Lager *n.* von Gesteinen, nutzbaren Fossilien, **Flötz** *n.*, **Schicht** *f.* (Geogn., Bergb.), sloj, plast.

Lager *n.* der Kernspindel (Giess.), uklop.

Lager *n.* der Windform (Metall.), ležaj sopišta.

Lager *n.*, **Streckplatte** *f.*, **Streckstein** *m.* (Glasm.), podnica, ploča za izvlačiti staklo.

Lager *n.*, **Pfanne** *f.*, **Zapfenlager** *n.* (Masch.), žabica.

Lager *n.*, **Lagerfutter** *n.* eines Zapfenlagers (ohne den Lagersitz) (Masch.), postava blazinice.

Lager *n.*, **Pfanne** *f.*, **Unterpfanne** *f.* einer Bohrmaschine, žabica.

Lager *n.* einer Rolle oder Flasche (Mech.), skrip, čutura.

Lager *n. pl.* der Walzen eines Walzwerkes (Walzw.), blazinice.

Lagerbalken *m.* (Zimm.), glavna greda.

Lagerdeckel *m.* eines Zapfenlagers (Masch.), pokrov blazinice.

Lagerfläche *f.*, **Unterseite** *f.* eines Steines (Maur.), dolnji ležaj.

Lagerfuge *f.*, **Ruhefuge** *f.* eines Steines, **Ruhende Fuge** *f.*, **Bettungsfuge** *f.* (Bauw.), leža, ležeća režka.

Lagerfutter *n.* eines Zapfenlagers (Masch.), pošva, postava blazinice.

Lagerhals *m.* einer Welle, einer Eisenbahnachse etc., strekalj osovine.

Lagerholz *n.* (Zimm.), vidi Dielenlager.

lagern *v. a.* die Erde (Strassenb., Eisenb.), sipati zemlju.

Lagerplatte *f.*, **Streckplatte** *f.* (Glasm.), vidi Lager.

Lagerrecht *adj.* (Maur.), vidi Legen, lagerrecht.

Lagerschalle *f.*, **Metalleinlage** *f.*, **Schmierbüchsenlager** *n.* (Eisenb.), blazinica kolomazne kutije.

Lagerschwelle *f.* für die Dielenlager (Bauw.), blazinica.

Lagerstätte *f.* (Geogn., Bergb.), slojište, platište, ležaj.

Lagerträger *m.*, **Stuhl** *m.* der Radwelle eines Dampfschiffes, steljka

Lagerung *f.*, **Lager** *n.* des Gesteins (Geogn.), ležaj.

Lahn *m.*, **Plasch** *m.*, **Plätt** *m.* (geplätterter Draht) (Techn.), sploštena žica.

Laibung *f.* eines Bogens oder Gewölbes, **Innere Gewölbfläche** *f.* (Bauw.), podlužje.

Laibung *f.*, **Anschlagmauer** *f.*, **Geläufe** *n.*, **Kleife** *n.*, **Spalletwand** *f.* eines Fensters (Bauw.), spaleta.

Aeusserer L—, **Dem Lichten zugekehrte Fläche** *f.* des Gewändes, vanjska spaleta.

Schräge L—, kosa spaleta.

Laibungsbogen *m.* einer Thür etc. (Bauw.), spaletni luk.

Laibungsbreite *f.*, **Fenstertiefe** *f.* (Bauw.), širina spaleta.

Laibungsschräge *f.*, **Fensterschmiege** *f.* (Bauw.), kosost, pokos spaleta.

Laibungsseite *f.* eines Wölbsteins (Maur.), dolnja strana svodnjaka.

Lambris *f.*, (**Lamperie** *f.*), **Getäfel** *n.* (Bauw.), układje, pločje, lamberje.

Lampe *f.* (Beleucht.), svjetiljka, lampa.

Lampe *f.*, **Lampenofen** *m.* (Chem.), peč na svjetiljke.

Lampenzünder *m.*, nažigač.

Lampencylinder *m.*, **Zugglas** *n.* (Belencht.) staklo svjetiljke.

Lampendocht *m.* (Belencht.), stienj.

Lampengestell *n.*, stalak, podstavak svjetiljke.

Lampenmikroskop *n.* (Phys.), sitnozor sa svjetiljkom.

Lampenofen *m.*, vidi Lampe.

Lampenschirm *m.*, **Schirm** *m.*, zaslonac svjetiljke.

Lampenschwarz *n.* (Mal.), čadje od ulja.

Lampenwärter *m.* (beim Steinkohlenbergbau), svjetiljkar.

Lamperie *f.*, vidi Lambris.

Lan *f.* (Fuhrw.), vidi Lünse.

Landabdachung *f.*, **Binnenböschung** *f.* eines Damms (Wasserb.), nutrnja strana sipa (postm sipa).

Landbrücke *f.* (Brückenb.), razmošće do obale, obalno razmošće.

Landbrücke *f.* einer fliegenden Brücke (Brückenb.), razmošće do obale kod kompe.

Lände *f.*, vidi Landungsbrücke.

Landen, **Anlanden** *v. n.* (Pont.), pristati, pristajati, na kraj izlaziti, stati.

Landhaus *n.*, **Ländliches Wohnhaus** *n.* (Bauw.), dvorac.

Landkarte *f.*, zemljokaz, mapa.

Landpfeiler *m.*, **Widerlager** *f.* am Ufer **Widerlager** *n.* (Brückenb.), odupornjak obalni uporni zid.

„Građevni sastavi, I dio. Zidarija”, koja su vrlo zanimljiva s terminološke strane, jer Holjac uvijek primjenjuje domaće izraze i stvara nove, a da bi bili razumljivi stavlja često uz njih u zagradi i njemački termin.

God. 1904. izdaje Građevni odsjek i Kulturno-tehnički ured Hrvatske zemaljske vlade novo i vrlo opširno izdanje Građevnog pristojbenika i na kraju je priložen hrvatsko-njemački tehnološki rječnik na 30 stranica. U predgovoru su se autori osvrnuli na prvo Altmanovo i Buklovo izdanje iz god. 1882. i napisali: „Rečena će se knjiga ipak kao začetak hrvatske literature o praktičnom zgradarstvu morati uvijek s pohvalom spominjati, jer su rečeni pisci prvi svladali one velike teškoće, koje se pojavljuju kod sastava takova stručnog djela radi pomanjkanja hrvatske tehničke terminologije”. Ujedno se pisci u predgovoru ispričavaju: „da u rječniku imade izraza, koji doduše ne odgovaraju posvema pravilima filologije i etimologije, no pošto su većinom uzeti iz naroda ili iz nama kojeg srodnog slavenskog jezika ili su se tečajem vremena već udomili, morali se pridržati”.

God. 1919. dolazi do ujedinjenja svih inženjerskih društava na teritoriju Države SHS i novoosnovano Udruženje jugoslavenskih inženjera i arhitekata osniva god. 1920. na poticaj Sekcije Zagreb u svim sekcijama Odbor za jugoslavensku tehničku terminologiju sa svrhom da prikupljaju terminološku građu i šalju Upravnom odboru tehničke terminologije, koji se je nalazio u sklopu sekcije Zagreb, gdje je i izlazio Tehnički list, glavno glasilo Udruženja. Odbor je trebao primljenu građu srediti i kasnije objaviti.

Program rada na toj terminologiji bio je zamišljen vrlo opširno, obuhvaćao je sve tehničke struke, kao i pomoćne znanosti vezane uz tehniku i dijelio se na osam glavnih skupina s podređenim podskupinama. Predviđeno je da se prikuplja i putem Tehničkog lista od svih članova, i to tako da se izdaje u svakom drugom broju lista terminološki prilog, koji je imao tri rubrike. U prvoj rubrici tiskan je njemački izraz, a drugoj hrvatski izraz u latinici, srpski u ćirilici i eventualno slovenski izraz, a treća rubrika ostala je prazna radi upisivanja prikladnijeg izraza ili za ispravak po mišljenju suradnika.

Prvi svezak kao prilog Tehničkom listu izašao je 15. studenog 1920. i do sredine god. 1922. izašlo je 19 svezaka s 200 stranica i oko 8.500 termina. Završeno je 8 podskupina i to: aritmetika, geometrija, tehnička mehanika, geodezija, elementi strojeva, parni kotlovi, zgradarstvo i brodarstvo.

Kako se vidi iz izvještaja Sekcije Zagreb Odbora za jugoslavensku tehničku terminologiju, koji je pripremljen za III. glavnu skupštinu Udruženja održanu u svibnju god. 1922. u Sarajevu, na sakupljanju i obrađivanju terminologije radila je cijelo vrijeme samo Sekcija Zagreb, i to odbornici inženjeri Sorta, Žepić, Čalogović, Stuhlhofer, Šilović, arhitekti Jušić i Holjac, te dr. Plivelić, dr. Lončar i dr. Prejac, koji su sve poslove obavljali besplatno, a od ostalih odbora nije u dvije godine primljena nikakova građa. Odbor zagrebačke sekcije zaključuje u izvještaju da uz dosadanje loše financiranje sa strane Glavne uprave nije moguće redovito izlaženje tehničke terminologije, a da se je „uz ostale administrativne i nabavne brige mogla izdati ovolika građa, treba pripisati ideji i čvrstom osvjedočenju o kulturnoj potrebi ovog podhvata”. U toj bezizlaznoj situaciji na temelju činjeničkoga stanja Odbor donosi odluku da je dalji rad nemoguć, te predaje ostavku na radu oko izdavanja terminologije. Nakon toga prestaje njezino izlaženje.

Ipak u tri godine rada skupljena je vrlo vrijedna terminološka građa, a kako se iz izvještaja Odbora vidi, pripremljeno je još mnogo građe koja nije objavljena i koja se kasnije nažalost izgubila.

S osnutkom Tehničke visoke škole u Zagrebu god. 1919. nastavili su rad na daljem razvoju terminologije nastavnici izdavanjem skripata i knjiga, kojima je katkad priložen i rječnik.

Mora se spomenuti da je god. 1936. u nakladnoj knjižari Minerva u Zagrebu izašao u redakciji dr. Gustava Šamšalovića i u suradnji s velikim brojem stručnjaka opsežan Leksikon Minerva, a god. 1938. priredili su Iso Velikanović i dr. Nikola Andrić u istoj nakladi hrvatski rječnik u slikama prema njemačkom izdanju Dudena „Šta je šta”, jer su u ova oba izdanja obrađeni i termini iz svih tehničkih struka.

God. 1967. osnovan je u Zagrebu Republički odbor SRH za izradbu terminoloških rječnika pod vodstvom prof. Jakše Ravlića i tijekom god. 1968. izvršena je organizacija pojedinih komisija, započet rad, zadnja sjednica održana je 18. prosinca, međutim sljedeće godine odbor više nije nastavio rad.

Konačno god. 1969. izdan je u nakladi Tehničke knjige u redakciji ing. Vlatka Dapca, nakon višegodišnjeg rada, opširan i vrlo dobar njemačko-hrvatskosrpski Tehnički rječnik, I, a god. 1970. hrvatskosrpsko-njemački Tehnički rječnik, II.

U vezi s tehničkom terminologijom treba istaknuti i važnost Tehničke enciklopedije, koju od god. 1963. izdaje Jugoslavenski leksikografski zavod u Zagrebu i od koje je dosada izašlo 7 knjiga.

To bi bio kratak općeniti prikaz razvoja naše tehničke terminologije, koja je rasla usporedo s razvojem i primjenom tehnike u pojedinim njezinim područjima. Razvoj tehničke terminologije nije završen i nikada neće biti završen, jer kako sastavljači prvog našeg rječnika prije 100 godina nisu ni slutili o nekim područjima, kojima se tehnika danas bavi, tako ni mi danas ne znamo što će se sve desiti u toj eksploziji nauke i tehnike u sljedećih pet desetljeća.

Sažetak

Zvonimir Vrkljan, Arhitektonski fakultet, Zagreb

UDK 001.4:62:808.62(091), izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 8. travnja 1982.

The paper is a historical survey of Croatian technological engineering terminology, from the first Croatian engineering dictionary in 1881 up to the present time.